

MEDELTIDSVECKAN: HISTORIESPECIAL - DEL 3 AV 3

Var det invasionen 1361 som inledde till Gotlands nedgång? Eller något helt annat? Hur som helst så blev underkastelsebrevet 1412 slutpunkten. Detta är tredje och sista artikeln om Gotlands medeltid av författaren Anders H Blomström.

Gutarnas urgamla frihet Blev greve Henrik Gotlands pantherre?

Även efter digerdöden 1351 var Visby Hansans rikaste och mäktigaste stad. Även efter invasionen 1361 var Visby störst på handeln med England. Kung Magnus hade försökt höja gutarnas mycket låga skatt, men misslyckats. Även Valdemar slutade snart kalla sig för gutarnas kung. Bara en furste verkade stark nog att på allvar kuva gutarna. Greve Henrik av Holsten på Kalmar borg.

Den 27 juli 1364, på dagen tre år efter massakern utanför Visbys murar, fick greve Henrik ta emot panten i Gotland. Var det då Gotlands nedgång började?

Tre dramatiska år hade passerat sedan invasionen. Den 19 juni 1361 hade Henriks syster Elisabeth blivit trolövd med kung Håkon av Norge och Sverige. En trolövning som innebar att Håkon bröt trolövningen med Valdemars dotter Margarete. Redan någon gång under våren hade Henrik troligen anlänt till Kalmar med sina trupper. Den 22 juli, seglade Valdemar från Öland och landsteg på Gotland.

Sommaren 1362 pågick första Hansakriget för fullt. Då vändes allt upp och ner igen. Stora anfallsförbundet hade just erövrat Köpenhamn. Hanseaterna belägrade Helsingborg. Väntade bara på de svenska trupperna. Sedan skulle Skånes lås Helsingborg falla.

Men då landsteg Valdemar överraskande utanför Helsingborg och erövrade över femtio av Hansans uselt bevakade skepp. Seglade sedan iväg med tolv stora fullastade koggar. Brände resten av skeppen på stranden innan belägrarna hann skynda till undsättning. Valdemar tog med sig en lång rad värdefulla fångar. Den lösensumma han begärde var ofantlig. För första gången fylldes hans kassakistor. Lübecks borgmästare stod som förloraren. Hans straff blev halshuggning.

Greve Henrik tycks ändå ha vunnit på affären, för förmodligen var det han som erövrade Öland och Borgholm för sin blivande sväger kung Håkons räkning. I december 1362 seglade Henriks syster mot Stockholm för att förenas

med Håkon. Men hennes skepp drevs iland under en storm. Hon blev danske ärkebiskopens fånge. Ännu en viktig seger för Valdemar.

Nu blev Henrik dubbelt förrådd. För Håkon och Magnus slöt aldrig upp vid Helsingborg och i bot gav de panten i Öland och Borgholm till Hansan. Så var det kanske Henrik som överlämnade Borgholm? Mycket möjligt, men vi kan bara gissa. Håkon bröt nu trolövningen med grevinnan Elisabeth. Den 9 april 1363 vigdes Håkon och Margrete Valdemarsdatter i Köpenhamn.

På en Hansadag i Wismar den 23 april krävde Rostov, Gotland (det vill säga, Visby) och greve Henrik, att kungen av Danmark skulle stämmas för fånglingen av Elisabeth. Hon var då redan frisläppt.

Redan 1362 såg det ut som om Visby var med i striden mot Valdemar. Det anar vi av ett brev om panten i Öland och Borgholm till Hansan. För i brevet står det att den nye borgherren skulle utses antingen av rådet i Visby eller av det i Lübeck, de två ledande Hansastäderna.

Järn-Henrik hittade snabbt nya allierade. Magnus och Håkon hade landsförvisat stora delar av det svenska riksrådet. Riksrådet med Bo Jonsson i spetsen avtalade nu med gamle hertig Albrekt av Mecklenburg att erövra Sverige åt dennes son unge Albrekt. Det riksrådet var ute efter var en marionettkung. De två som ledde erövringen av Sverige i snabb takt var Bo Jonsson Grip och greve Henrik. Startpunkten för erövrarna var Henriks borg i Kalmar.

I december 1363, ett år efter tillfångatagandet av grevinnan Elisabeth, tågade de in i Stockholm. Henrik fick delar av panten i Bergslagens gruvor som tack. Han utlovades även panten i Gotland, men först efter att han krossat resten av motståndet.

Bara några månader senare lyckades Järn-Henrik knäcka motståndet. Tidigt våren 1364 besegrades Håkon och Magnus i slaget vid Gate utanför Enköping. Magnus togs tillfånga. Håkon sårades

Skatten höjdes med tusen procent. Alla gutar tvingades göra dagsverke i bygget av Visborg. Gutarnas urgamla frihet gick förlorad.

svårt men lyckas fly. Bo Jonssons och greve Henriks seger blev total.

Men innan Henrik fick ut sin pant i Gotland så hände något som ändrade på allt än en gång. På en Hansadag i Lübeck 25 maj bekräftades det både att Visby inte var undersått till kungen av Danmark utan en del av Hansan, samt att stora anfallsförbundet från 9 september 1361 med kungarna av Sverige och Norge fortfarande var gällande. En förberedelse inför det stillestånd som ingicks med Danmark bara några veckor senare, den 21 juni 1364.

Den 7 juli undertecknas även en fred mellan Hansan och greve Henrik, samt dennes bror Claus. 26 juli 1364: greve Henrik får panten i Gotland:

"Kung Albrekt förpantar för trogen tjänst i Sverige till greve Henrik av Holstein och Stormarn och hans arvingar Visby stad och hela Gotland för 4000 mark silver att återbetalas i Lübeck, Rostock eller Wismar. Biskop Nils (Markusson) i Linköping, drotsen Nils Turesson, Karl Ulfsson av Ulvåsa och Erik Karlsson, alla tre riddare, samtycker och beseglar jämte utfärdaren."

Men det är för sent för Henrik. Krigströttheten har gjort panten till ett papper utan värde. Och det var tur för gutarna, för Henrik var den ende som hade både kraft och resurser nog för att bygga en tvångsborg på Gotland. Den ende som skulle kunnat göra slut på gutarnas skatteparadis genom att införa samma höga skatter som i resten av Norden.

Henrik fick visst panten i Öland och Borgholm istället. Det kan vi ana av att gamla Albrekt löser Henriks panter både i Öland och i Kalmar några år senare, för sin son kung Albrekts räkning. Inget tyder på att Henrik någonsin satte sin fot på Gotland. I varje fall inte i täten för en mäktig här.

Så Gotland fick respit några decennier till. Nedgången blev inte dramatiskt utan smög sig på efter hand. Ännu ett Hansakrig och ökande kaparverksamhet bidrog. Först trettio år senare anno 1394 erövrade kung Albrekts kapare några av de södra tornen i Visbys ringmur. Den landsflyktige kronprinsen Erik Albrechtson byggde året därpå öns första tvångsborg. Borgen Landeskrona på udden norr om Klintehamn. Men hertig Erik Albrechtson dog i pesten redan 1397. Efter hans död förvandlades Visby till vitaliebrödernas kaparnäste.

Den fullständiga underkastelsen blev så skattebrevet av den 10 maj 1412, undertecknat i Kalmar av öns tre prostar och öns samtliga tjugo domare. Skatten höjdes med tusen procent. Alla gutar tvingades göra dagsverke i bygget av Visborg. Gutarnas urgamla frihet gick förlorad.

Anders H Blomström

Fotnot: Underkastelsebrevet finns att läsa på min sida eldskytten.se under rubriken Botulfs två brev.

OM FÖRFATTAREN

- I mars gav Anders H Blomström ut medeltidsdeckaren "Eldskytten", som till stora delar utspelar sig i Visby under Valdemar Atterdags erövring.
- Nils Blomkvist, historieprofessor på Campus Gotland, hade följande att säga om romanen: "Jag lyfter på min stormhatt i salut för din kringsyn och källkunskap beträffande östersjöväldet och det sena 1300-talet."
- Anders H Blomström kommer att hålla två föredrag under Medeltidsveckan kring sina efterforskningar: onsdag och torsdag 14:00 på Strand hotel.

